

ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ

[Παιδεία και εκπαίδευση]

Παιδεία και εκπαίδευση είναι δύο όροι που συχνά πυκνά εναλλάσσονται, σάμπως να πρόκειται για συνώνυμα, με ταυτόσημο νόημα και στόχο· θεωρητικό και πρακτικό. Ως ρίζα και κορμός ενός πολύκλαδου δένδρου, η λέξη *παιδεία* (δυσμετάφραστη ή και αμετάφραστη στις ξένες γλώσσες) εμφανίζει εξελισσόμενο, σημασιολογικό και λειτουργικό εύρος και βάθος. Οι αρχές της ανιχνεύονται στον Αισχύλο και στον Σοφοκλή, δηλώνοντας κατ' αρχήν την τροφή και την ανατροφή ενός παιδιού, αλλά και την καλλιέργεια ενός δένδρου. Στον Πλάτωνα η λέξη σαφώς πλέον αναβαθμίζεται και αναδεικνύεται σε μέτρο γνώσης και αρετής, καλύπτοντας τελικώς τόσο την πλατωνική οντολογία όσο και την πλατωνική επιστήμη¹. Η ίδια λέξη θεωρείται στην ελληνική αρχαιότητα ενίοτε² συνώνυμη της νεαρής ηλικίας, ενώ σκοπίμως συνάπτεται κάποτε τόσο με την *παιδιά* όσο και με την *παιδιά*· σημαίνοντας την παιδαριώδη φλυαρία και ανοησία αφενός, το *παίγνιο* (ως διασκέδαση ή ως φιλόσοφη μέθοδο) αφετέρου.

Πλησιέστερη ετυμολογικά και λειτουργικά προς την *παιδεία* αναγνωρίζεται η μεταγενέστερη εκπαίδευσις, παράγωγη του ρήματος *εκπαιδεύω*, το οποίο, όσο βλέπω στα λεξικά, εμφανίζεται πρώτη φορά στον πλατωνικό *Κρίτωνα*, με τη σημασία του *διδάσκω κάποιον κάτι ή εντυπώνω σε κάποιον κάτι με τη διδασκαλία*· αυτού του είδους η εκπαίδευση αφορά ενίοτε και την προσαρμοστική άσκηση ενός ζώου.

Ωστόσο, οι όροι *παιδεία* και *εκπαίδευση* δεν είναι ούτε ετυμολογικά και σημασιολογικά συνώνυμοι ούτε λειτουργικά ισοδύναμοι. Πράγμα που σημαίνει ότι η ευκαιριακή (μπορεί και σκόπιμη) εναλλαγή τους στη θεωρία και στην πράξη δημιουργεί σύγχυση εις βάρος και των δύο συντελεστών της κρίσιμης αυτής συζυγίας. Ζητούμενο **επομένως** παραμένει ο νηφαλιότερος έλεγχος, **προκειμένου** να διαφανούν τόσο τα κοινά όσο και τα διαφορετικά τους σημεία, που επιτρέπουν συγχρόνως τη σύγκριση και τη διάκρισή τους. **Που πάει να πει ότι:** *παιδεία* και *εκπαίδευση* βρίσκονται εξ ορισμού σε συμμαχική και συνάμα σε αντίπαλη σχέση. Κοινός τους παρονομαστής παραμένει η διαβαθμισμένη γνώση ως μάθηση, ασκημένη **κυρίως** εντός θεσμοθετημένων θυλάκων³ της πολιτείας, χωρίς να αποκλείεται και η ιδιωτική τους κηδεμονία, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνει τη μορφή ταξικής και οικονομικής υπεροχής.

Από εκεί και πέρα αρχίζουν προφανείς και λανθάνουσες διαφορές, οι οποίες, ανάλογα με τον χώρο και τον χρόνο, αυξομειώνονται, χωρίς όμως να καταργούνται. Οι διαφορές προκύπτουν από τη διαφορετική τους φύση και τον αποκλίνοντα προορισμό τους.

Δηλαδή: Η *παιδεία* είναι περισσότερο μέθοδος· η *εκπαίδευση* κυρίως πράξη. Η *παιδεία* είναι (πρέπει να είναι, για να μην παραβαίνει τον εαυτό της) λειτουργία λίγο πολύ ελεύθερη. [...] Αντίθετα, η *εκπαίδευση* ελέγχεται εκ προθέσεως εντεταλμένη⁴. Η *παιδεία* είναι (οφείλει να είναι) προαιρετική· η *εκπαίδευση* θεωρείται, και σωστά, υποχρεωτική.

Δ. Ν. Μαρωνίτης, εφημερίδα «Το Βήμα της Κυριακής», 1/3/2009 και 8/3/2009 (το κείμενο προσαρμόστηκε για τον σκοπό της αξιολόγησης).

A1. Να γράψετε στο τετράδιό σας την περίληψη του κειμένου που σας δόθηκε (90-110 λέξεις).

Μονάδες 25

B1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, με βάση το κείμενο, τις παρακάτω προτάσεις, γράφοντας στο τετράδιό σας δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος**:

- Το περιεχόμενο του όρου «παιδεία» παραμένει αμετάβλητο στο πέρασμα του χρόνου.
- Η *παιδεία* στον Αισχύλο και τον Σοφοκλή αφορά αποκλειστικά στον άνθρωπο.
- Η λέξη *παιδιά* για τους αρχαίους Έλληνες σήμαινε την παιδαριώδη φλυαρία και ανοησία.
- Η «παιδεία» και η «εκπαίδευση» είναι έννοιες εντελώς άσχετες μεταξύ τους.
- Η *εκπαίδευση* λειτουργεί ως θεσμοθετημένη διαδικασία.

Μονάδες 10

B2. α) Να βρείτε έναν τρόπο ανάπτυξης της τελευταίας παραγράφου του κειμένου «**Από εκεί ... υποχρεωτική.**» (μονάδες 2) και να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο (μονάδες 3).

Μονάδες 5

¹ Η θεωρία του Πλάτωνα για το ον και την επιστήμη.

² Ενίοτε: μερικές φορές.

³ Θεσμοθετημένοι θύλακες: εδώ, εννοούνται οι εκπαιδευτικοί θεσμοί.

⁴ Δηλαδή, η *εκπαίδευση* διαπιστώνεται ότι έχει καθορισμένη αποστολή.

β) Να γράψετε ποια νοηματική σχέση εκφράζουν οι παρακάτω διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις (με έντονη γραφή στο κείμενο) στην τρίτη παράγραφο:

Ωστόσο
επομένως
προκειμένου
Που πάει να πει ότι
κυρίως

Μονάδες 5

B3. α) Να ξαναγράψετε τις ακόλουθες προτάσεις/περίόδους λόγου του κειμένου, αντικαθιστώντας καθεμιά από τις υπογραμμισμένες λέξεις με μία συνώνυμή της, χωρίς να αλλάζει το νόημα:

- Οι αρχές της ανιχνεύονται στον Αισχύλο και στον Σοφοκλή.
- Η ίδια λέξη [...] σκοπίμως συνάπτεται κάποτε τόσο με την *παιδιά* όσο και με την *παιδιά*.
- [...] το οποίο, όσο βλέπω στα λεξικά, εμφανίζεται πρώτη φορά στον πλατωνικό *Κρίτων*.
- [...] δημιουργεί σύγχυση εις βάρος και των δύο συντελεστών της κρίσιμης αυτής συζυγίας.
- Από εκεί και πέρα αρχίζουν προφανείς και λανθάνουσες διαφορές [...].

Μονάδες 5

β) Να αντικαταστήσετε καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις (υπογραμμισμένες στο κείμενο) με μία αντώνυμή της:

- αναβαθμίζεται (1 η παράγραφος)
- μεταγενέστερη (2η παράγραφος)
- επιτρέπουν (3η παράγραφος)
- ιδιωτική (3 η παράγραφος)
- διαφορές (4η παράγραφος)

Μονάδες 5

B4. Στην πρώτη παράγραφο του κειμένου «**Παιδεία ... αφετέρου**» κυριαρχεί η παθητική φωνή.

α) Να εντοπίσετε δύο ρήματα παθητικής φωνής σε αυτή την παράγραφο (μονάδες 2).

β) Να εξηγήσετε πώς λειτουργεί η παθητική φωνή στη διαμόρφωση του ύφους του κειμένου στη συγκεκριμένη παράγραφο (μονάδες 3).

Μονάδες 5

Γ1. Με αφορμή διάλογο που έχει ανοίξει στη σχολική κοινότητα σχετικά με τον μορφωτικό ρόλο του σχολείου στον 21^ο αιώνα, γράψετε ένα άρθρο (500-600 λέξεις) στη μαθητική εφημερίδα στο οποίο:

α) υποστηρίζετε την άποψη ότι το σχολείο οφείλει, παράλληλα με την εκπαιδευτική, να ασκεί και παιδευτική λειτουργία, και

β) προτείνετε, αιτιολογημένα, τρόπους με τους οποίους εκπαιδευτικοί και μαθητές/μαθήτριες μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση του παιδευτικού ρόλου του σχολείου.

Προσοχή: στο άρθρο να μην αναγράψετε το ονοματεπώνυμό σας.

Μονάδες 40

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1.

Ο συγγραφέας διερευνά τη σχέση των όρων παιδεία και εκπαίδευση, μέσα από τη διαχρονική προσέγγισή τους. Στην αρχαιότητα, ο όρος παιδεία ταυτίστηκε με την αγωγή, την πρόσκτηση γνώσης και αρετής, με τη νεαρή ηλικία, ακόμη και με την αφέλεια και τη διασκέδαση. Μεταγενέστερα, εμφανίζεται ο συγγενής όρος εκπαίδευση, που ταυτίζεται με την έννοια της διδασκαλίας. Όμως, οι δύο όροι δεν θεωρούνται ταυτόσημοι, αλλά αλληλοσυμπληρώνονται και παράλληλα διαφοροποιούνται. Αφενός, κοινό τους σημείο αποτελεί η οργανωμένη μετάδοση της γνώσης από την πολιτεία ή από ιδιωτικούς φορείς, με τους τελευταίους να προκαλούν ανισότητες. Αφετέρου, οι διαφορές τους σχετίζονται με το χαρακτήρα και το σκοπό τους, αφού η παιδεία συνιστά προσέγγιση, φιλελεύθερη και οικειοθελή, ενώ η εκπαίδευση πρακτική, θεσμοθετημένη και αναγκαία.

B.1.

α. Λάθος β. Λάθος γ. Σωστό δ. Λάθος ε. Σωστό

B.2.

α) Ο τρόπος ανάπτυξης που εντοπίζεται στην τελευταία παράγραφο του κειμένου είναι Σύγκριση - αντίθεση. Οι συγκρινόμενες έννοιες είναι η παιδεία και η εκπαίδευση και ως διαφορές επισημαίνονται ότι η παιδεία συνιστά μέθοδο, φιλελεύθερη και προαιρετική, ενώ η εκπαίδευση συνιστά πράξη θεσμοθετημένη και αναγκαία: «Η παιδεία είναι περισσότερο ... και σωστά, υποχρεωτική». Λέξεις - κλειδιά: διαφορές, αντίθετα.

β)

Ωστόσο: αντίθεση

επομένως: αποτέλεσμα, συμπέρασμα

προκειμένου: σκοπός

Που πάει να πει ότι: επεξήγηση

κυρίως: έμφαση

B.3. α)

ανιχνεύονται = εντοπίζονται, συναντώνται

συνάπτεται = συνδέεται, συναρτάται

εμφανίζεται = απαντάται, παρουσιάζεται

συντελεστών = όρων, παραγόντων

προφανείς = φανερές, έκδηλες

β)

αναβαθμίζεται ≠ υποτιμάται, υποβαθμίζεται

μεταγενέστερη ≠ πρωθύστερη, προγενέστερη

επιτρέπουν ≠ αποτρέπουν, δυσχεραίνουν

ιδιωτική ≠ δημόσια, κρατική

διαφορές ≠ ομοιότητες

B.4.

α) εναλλάσσονται, ανιχνεύονται, αναβαθμίζεται, αναδεικνύεται κ.ά.

β) Στην παθητική φωνή δίνεται έμφαση στην πράξη και ο λόγος αποκτά πυκνότητα. Το ύφος γίνεται πρόσωπο, επίσημο και αντικειμενικό (επιστημονικός λόγος).

Γ1.

Επικοινωνιακό πλαίσιο: Άρθρο

Τίτλος: Εμπνευσμένοι δάσκαλοι ... δημιουργικοί μαθητές

Πρόλογος: αφόρμηση (δίνεται στην εκφώνηση: διάλογος που έχει ανοίξει στη σχολική κοινότητα σχετικά με το μορφωτικό ρόλο του σχολείου), είδος προλόγου (σύντομο είδος προλόγου), ομαλή μετάβαση (αναφορά στο πρώτο ή και στα δύο ζητούμενα).

Κύριο μέρος:

Πρώτο ζητούμενο: Αναγκαιότητα του σχολείου να λειτουργήσει εκτός από εκπαιδευτικά και παιδευτικά.

1. **Πνευματικός τομέας.** Οφείλει να καλλιεργεί την πνευματική ωρίμανση, την κριτική σκέψη, διευρυμένη αντίληψη για τον κόσμο ώστε:

α) ο νέος να διαχειριστεί τον καταγισμό πληροφοριών, την παραπληροφόρηση, την προπαγάνδα.

β) να αποφύγει την πνευματική μονομέρεια που προκαλεί η εξειδίκευση.

2. **Ηθικός τομέας.** Οφείλει να καλλιεργεί τις ηθικές αξίες: τιμιότητα, σεβασμός, ανεκτικότητα, αλληλεγγύη, ώστε να περιοριστεί ο αμοραλισμός, η ατομικότητα, η αποκτήνωση, για να βελτιωθούν οι ανθρώπινες σχέσεις και να επιτευχθεί ο εξανθρωπισμός.

3. **Ψυχικός τομέας.** Οφείλει να ισχυροποιεί τον ψυχισμό με την καλλιέργεια ψυχικών αρετών όπως υπομονή, επιμονή, θάρρος, αγωνιστικότητα, αισιοδοξία, ώστε:

• ο νέος να κατανοεί τη σημασία της ψυχικής ισορροπίας και να έχει περισσότερο σεβασμό και μεγαλύτερη κατανόηση στα συναισθήματα και τις πράξεις των άλλων ανθρώπων.

• να διαχειρίζεται τις αγχωτικές συνθήκες της σύγχρονης εποχής που προκαλούν ψυχολογικά αδιέξοδα.

4. **Κοινωνικός τομέας.** Οφείλει να αναπτύξει κοινωνικές δεξιότητες όπως συνεργασία, ομαδικότητα, άμιλλα κ.ά., ώστε να αποδέχεται το διαφορετικό, να δημιουργεί υγιείς διαπροσωπικές σχέσεις, να συνυπάρχει αρμονικά και να συμβάλει στην άμβλυνση των φαινομένων κοινωνικής παθολογίας (π.χ. ενδοσχολική βία).

- 5. Πολιτικός τομέας.** Οφείλει να πολιτικοποιεί, να μυεί τον νέο στις δημοκρατικές διαδικασίες και στις αρχές της, ώστε να μη γίνεται θύμα του λαϊκισμού, του μεσσιανισμού, του δογματισμού και του φανατισμού.
- 6. Πολιτιστικός τομέας.** Οφείλει:
- να φέρνει σε επαφή το νέο με το πολιτιστικό του παρελθόν: τις παραδοσιακές αξίες, τη γλώσσα, την τέχνη και την ιστορία.
 - να αντιμετωπίσει την πολιτιστική αλλοτρίωση, τη μαζοποίηση και την ευρύτερη πολιτιστική κρίση.
 - να διαμορφώνει οικολογική συνείδηση, ώστε να μπορεί να διαχειριστεί το οικολογικό αδιέξοδο.

Μεταβατική παράγραφος: Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι πρωταρχικός στόχος του σχολείου αποτελεί η διαμόρφωση ολοκληρωμένων και υγιών προσωπικοτήτων για μια ομαλή κοινωνική συμβίωση. Στην επίτευξη του στόχου αυτού, είναι σαφές ότι συμβάλλουν οι βασικοί φορείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας, που δεν είναι άλλοι από το δάσκαλο και το μαθητή.

Δεύτερο ζητούμενο: Τρόποι με τους οποίους εκπαιδευτικοί και μαθητές/ μαθήτριες μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση του παιδευτικού ρόλου του σχολείου.

Τρόποι ενίσχυσης του παιδευτικού ρόλου του σχολείου από τους εκπαιδευτικούς:

- Αποφυγή δασκαλοκεντρικού τρόπου διδασκαλίας, αποποίηση του ρόλου της αυθεντίας.
- Ενίσχυση των ομαδοσυνεργατικών δραστηριοτήτων.
- Καλλιέργεια διαλόγου ως διδακτική πρακτική.
- Ουσιαστική διδασκαλία του μαθήματος της λογοτεχνίας και γενικότερα των μαθημάτων τέχνης.
- Ανάληψη πρωτοβουλιών για τη διοργάνωση καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων.
- Κατάρτιση στις νέες τεχνολογίες.
- Ψυχοπαιδαγωγική κατάρτιση.

Με τους παραπάνω τρόπους ο εκπαιδευτικός διευρύνει τους γνωστικούς και πνευματικούς ορίζοντες του μαθητή, του καλλιεργεί ηθικές αξίες και ιδανικά, διευκολύνοντας την κοινωνικοποίησή του, ενώ παράλληλα του συμπαραστέκεται συναισθηματικά, βοηθώντας τον να ξεπεράσει τις ανασφάλειες της ηλικίας του και να καλλιεργήσει τις ψυχικές του αρετές, αναδεικνύοντας έτσι ο δάσκαλος τον κατεξοχήν παιδευτικό ρόλο, τόσο του ίδιου όσο και του σχολείου.

Τρόποι ενίσχυσης του παιδευτικού ρόλου του σχολείου από τους μαθητές:

- Ενεργός συμμετοχή σε συλλογικές διαδικασίες με την ενίσχυση του ρόλου των μαθητικών κοινοτήτων.
- Ανάληψη πρωτοβουλιών και συνεργασία για την υλοποίηση πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων.
- Συμμετοχή σε εθελοντικές δράσεις.
- Συμμετοχή σε δράσεις που αφορούν έκδοση εντύπων (σχολική εφημερίδα, περιοδικό) και ίδρυση ομίλων ψυχαγωγικού και πολιτιστικού χαρακτήρα.
- Επίδειξη σεβασμού, συλλογικότητας, ανεκτικότητας.
- Χρήση του διαλόγου ως μέσο επικοινωνίας και επίλυσης των διαφορών, αποφυγή βανδαλισμών (καταστροφές σχολικών υποδομών) και ενδοσχολικής βίας οποιασδήποτε μορφής.

Με τους παραπάνω τρόπους ο μαθητής ενισχύει τον παιδευτικό ρόλο του σχολείου, αναδεικνύοντάς το όχι ως φορέα μετάδοσης στείρας γνώσης, αλλά ως χώρο ανταλλαγής ιδεών και απόψεων, καλλιέργειας και απόκτησης δημοκρατικού ήθους, επαφής και ουσιαστικής γνωριμίας με πολιτιστικά στοιχεία, χώρο ανάπτυξης του ανθρωπιστικού πνεύματος.

Επίλογος: Συμπερασματικά, δικαίως το σχολείο θεωρείται ένας από τους βασικούς κοινωνικοποιητικούς μηχανισμούς. Και η επιτέλεση του ρόλου αυτού, παρόλο που εναπόκειται στην ευθύνη της πολιτείας με τα αναλυτικά προγράμματα που εκπονεί και τα οποία ρυθμίζουν την ομαλή λειτουργία του, η έμπνευση του δασκάλου αλλά και η δημιουργική διάθεση του μαθητή αποτελούν τους βασικούς πυλώνες για την παιδευτική λειτουργία του σχολείου.